

Svalerødbekken i Halden, liten, men viktig for sjørret

Salmo trutta

SIMEN RØINE JOHANSEN, ENDRE STENSRUD & JAN INGAR I. BÅTVIK

Johansen, S.R., Stensrud, E. & Båtvik, J.I.I. Svalerødbekken i Halden, liten, men viktig for sjørret. *Natur i Østfold* 23(1-2): 79-82.

I dag er Svalerødbekken bare en kort bekkestrekning på ca 300 m, resten er rørlagt. Likevel er den en svært god sjørretbekk som produserer mer ørretyngel enn de beste sammenlignbare bekkene både i Norge og Sverige. En av forklaringene er at den har flere oppkommer og blir derfor aldri tørrlagt. Ideer om å åpne større deler av bekken synes vanskelige i dag pga snaua tilskuddsordninger.

Endre Stensrud, Fossevn. 71, 1792 Tistedal, tlf.: 95216369

Simen Røine Johansen, Grefsenvn. 21 A, 0482 Oslo, tlf.: 91543331

Jan Ingar I. Båtvik, Mossevn. 45, 1640 Råde, epost: ingar.batvik@hiof.no / ingar@tomb.no

Innledning

I Halden-området finnes en rekke bekker som har eller har hatt bestander av sjørret. Dessverre er de største bekkene, som før var meget gode sjørretbekker, blitt ødelagte av forurensing eller av uvitenhet og manglende interesse innen jordbrukspolitikken. Gledelig er det at myndighetene nå har satt fokus på disse bekkene for å få tilbake tapte ressurser.

En liten interessant bekk er Svalerødbekken ved Sponvika i Halden kommune. Denne bekken ble første gang registrert som sjørretbekk 27.10.1999 av fiskerikonsulent Leif Karlsen hos Fylkesmannens miljøavdeling i Østfold etter tips fra en av forfatterne (E.Stensrud). I denne perioden ble flere bekker undersøkt for sjørret ved hjelp av el-fisking av fylkesmannens folk.

Vi har besøkt bekken høsten 2003 samt foretatt nærmere undersøkelser omkring bekkens historikk. Mye av arbeidet er gjort sammen med grunneierne Knut Svalerød og Norman og Morten Sundberg.

Svalerødbekkens beliggenhet og utspring

Svalerødbekken har sitt utspring og nedslagsfelt i Røsnæsskogen. Denne renner videre gjennom jordbruksområdet ved Svalerød gård og ender opp innerst i Svalerødkilen. Store deler av bekken er lukket og ligger i dag i rør. Dette gjelder strekningen fra Svalerød gård og ned til Rv. 934, en strekning på ca. 800 meter.

Fig. 1. Simen R. Johansen viser fram en flott ørret fra bekken før den settes ut igjen. Foto: Endre Stensrud.

Den sjørretførende delen av bekken er ikke mer enn ca 300 meter lang og 0,5 meter bred. Den strekker seg fra munningen i Svalerødkilen og opp til Rv. 934. Denne delen av bekken er velegnet som gytebekk for sjørret da bekkebunnen består av sand, grus og stein.

Hovedårsaken til at denne bekkestumpen er en særlig god sjørretbekk på tross av dens beskjedne lengde, er at det finnes flere oppkommer av grunnvann langs strekningen. Dette gjør at det finnes relativt rent vann i bekken uansett årstid. Vanntilførselen har grunneieren hjulpet til med. Knut Svalerød (pers. medd.) forteller at han boret en 100 meter dyp brønn tidlig på 1980-tallet. Denne brønnen, og en tilsvarende på østsiden av Svalerød, tilfører bekken ca. 2000 liter per time. I tillegg har bekken naturlige nedslagsfelt ved Svalerødmyra og Røsnæsskogen.

Svalerød og jordbrukspolitikken på 70-tallet

I likhet med mange andre områder i Østfold, ble Svalerødområdet offer for den korttenkte og ensidige jordbrukspolitikken som rådet fra slutten av 1950-tallet og fram til slutten av 1980-tallet (pers.medd. av vassdragforvalter Torodd Hauger, Fylkesmannens miljøvernnavdeling i fylket, 16.1.2004).

For ca. 50 år siden var det allsidig drift på gårdene med husdyrhold og melkeproduksjon, og jordene var mer oppdelt av gressbakker, engflora, trekker, gartnerier, gårdsdammer og frukthager. Men den nye jordbrukspolitikken satte en demper for dette i store områder. Dette gjaldt først og fremst Østlandet og i Trøndelag. Man førte en ensidig kornproduksjon og satset på bakkeplanering, rydding av kantvegetasjon, kunstgjødsling, gjenfylling av dammer og bekkelukking. Dette blir kalt kanaliseringspolitikken her i landet. Bare i Østfold er mer enn 150 mil med bekker og grøfter blitt lagt i rør siden 1960.

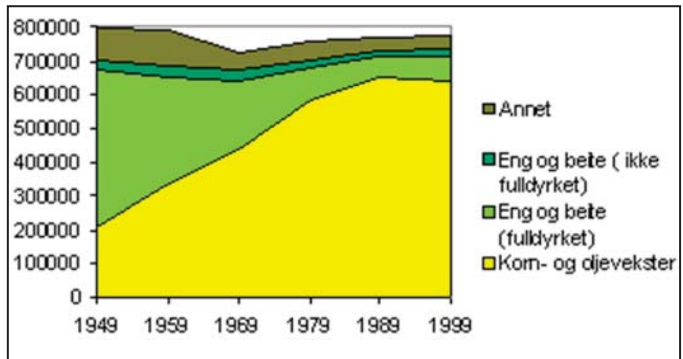

Fig. 2. Endringer i arealbruken i jordbruket i Østfold i perioden 1949 - 1999. Kilde: www.miljostatus.no.

Produksjon av sjørret

Vi kan bekrefte Leif Karlsens oppdagelser fra 1999 om at Svalerødbekken er en ekstremt produktiv ørretbekk til tross for sin beskjedne størrelse. Dette kommer blant annet av at bekken aldri er tørrlagt, uansett årstid. To grunnvannsbrønner sørger, som nevnt, for at bekken blir tilført 2000 liter vann per time.

Undersøkelser av ørret i svenske bekker ved Bohuslän-kysten, viser at Svalerødbekken faktisk har en bedre produksjon av ørret enn de beste svenske bekkene det er naturlig å sammenligne med. Resultatet av svenske undersøkelser, viser en gjennomsnittlig tetthet av ørretyngel på 107 unger pr. 100 m² (Karlsen 1999). De tilsvarende tallene for Svalerødbekken er ca. 300 ørretyngel pr. 100 m². På den sjørretførende delen av bekken, som kun er ca. 300 meter lang, kan man ut fra disse tallene anslå at det årlig produseres ca 1000 ørretunger i denne relative korte bekken.

Hos sjørret regner vi med at det går ca. 1000 rognkorn per kilo fisk, dvs at en sjørrethunn på rundt 2 kg vil kunne gyte ca. 2000 rognkorn (Karlsen 1999).

Ørreten har mange fiender

Svalerødbekken er svært ømfintlig overfor forurensing og inngrep fordi den er så liten. Den

Fig. 3. Her gikk bekken før den ble lagt i rør i 1973. Staten subsidierte 40 % av kostnadene med å rørlegge bekken. Foto: Simen R. Johansen.

vil også være sårbar overfor ulovlig fiske/lystring. Minken *Mustela vison*, som egentlig ikke hører hjemme i norsk natur, er også en trussel mot ørretbestanden. Det bør derfor gjerne settes ut minkfeller i håp om å redusere bestanden noe.

Også gråhegra *Ardea cinerea* er en kjent predator. Denne holdes unna ved å etablere tettere kantvegetasjon. Men allikevel er den en mester til å tre seg mellom kvist og greiner som henger over bekken enda så stor og vinglete som den kan se ut. Det er som regel i skyggene under slike greiner fisken står, og det har tydeligvis hegra forstått.

Det er viktig at bekken skjermes mot alt dette, og at bl.a. kommunen og grunneierne/ hytteeierne gjøres oppmerksom på Svalerødbekkens verdi som sjørretbekk. For sjørretens del håper vi at det aldri blir noe av ideen om å flytte bekkeløpet da dette synes helt ødeleggende for fisken.

Tilretteleggingstiltak

I Svalerødbekken blir det i dag gjennomført en rekke tiltak for å opprettholde den gode bestanden av sjørret. Dette kommer som initiativ fra lokale pådrivere som er interessert i å bevare de flotte bekkene som nå har produktive sjørretbestander. I samarbeid med fiskeforvalteren har disse "ildsjelene" fått tillatelse til å holde på med habitatsforbedrende tiltak i Svalerødbekken. Denne tillatelsen er gitt skriftlig til Endre Stensrud, undertegnet av fiskerikonsulent Karlsen den 23.1.2004. Arbeidet skal utføres hver høst før oppgangen av fisk.

Tiltakene skal bestå av:

- Rydde vekk stokker og kvister som hindrer oppgang for fisken
- Grave fram gammel, allerede eksisterende gytebunn

- Rydde søppel i og rundt bekken.

Utbyggingsplaner i Svalerød

Av grunneier Morten Sundberg ble vi gjort kjent med at det foreligger planer om utbygging ved stranda på Svalerød. Etter privat initiativ fra en av grunneierne, som vi dessverre ikke har klart å komme i kontakt med da han ikke bor i området, har Fylkesmannes miljøvernavdeling utsatt planer om å flytte bekken ca 10. meter mot vest. Dette ønsket ble framsatt for å lage parkeringsplass for biler, samt gjøre stranda større. Videre er det planer om å mudre slik at det kan dannes et kaianlegg utenfor bekkeutløpet.

Fiskeforvalter Leif Karlsen (pers. medd.) hos Fylkesmannens miljøvernavd. i Østfold, kan fortelle at saken midlertidig er lagt til side på grunn av miljøhensyn. Han opplyser videre at søknaden om utbyggingen sannsynligvis vil bli avvist i sin helhet.

Åpne bekken igjen?

På slutten av 80-tallet kom helt nye retningslinjer. Det ble slutt på tilskudd for å legge bekker i rør. Nå fikk man plutselig tilskudd til å åpne bekker igjen! Får å få dette tilskuddet kunne man søke Fylkesmannen fram til 31.12.2003, men senere kan søknader rettes til kommunene. Det er to forskjellige tilskuddsordninger ifølge konsulent Hege Aae ved Fylkesmannens landbruksavd. i Østfold (pers. medd.):

1. INT – investeringstøttet miljøtiltak, opp til 35 % dekning
2. STILK – spesielle tiltak for å bedre landbrukets kulturlandskap, opp til 70 % dekning

Fra Vibeke Julsrud (pers. medd. 12.1.2004) i Halden kommune, får vi opplyst at det til dags dato er ingen som her søkt om disse tilskuddene

for å få åpnet en bekk. Vi ble ønsket ”lykke til” med vårt bekkeprosjekt etter antydninger om at vi kunne tenke oss å åpne større deler av denne delvis rørlagte bekken.

Vi la fram ideen om åpning av deler av bekken til de to berørte grunneierne. De fikk informasjon om de forskjellige støtteordningene. Våre antagelser ble imidlertid bekreftet. De var lite interessert i dette da tilskuddsordningene ikke er attraktive nok. De mente det holdt ikke med bare delvis dekning, nei, tvert imot ønsket de betaling for åpning av bekken i tillegg til dekning av utgiftene. Med dagens ordninger blir det nok dessverre ingen åpning av større strekninger her. En av grunneierne uttalte til og med at ”ja, jeg skal ha mye penger for å åpne denne bekken!”

Vi får konkludere med at denne bekken sannsynligvis aldri vil bli åpnet så lenge tingenes tilstand er som de er. Samtidig håper vi på at den delen som fortsatt går åpen blir ivaretatt som den glimrende sjøretbekken den er i dag.

Takksigelser

Vi vil takke grunneierne Knut Svalerød og Norman og Morten Sundberg for historiske opplysninger omkring Svalerødbekken. Vi vil også takke fiskerikonsulent Leif Karlsen for nyttige samtaler og tillatelse til å foreta opprydningstiltak i bekken.

Litteratur

Karlsen, L. 1999. Rapport fra el-fiske og befar-
ing av Svalerødbekken den 27.10.99. Notat.
Fylkesmannen i Østfold. Upubl. 3 s.